

Partea I

DREPTUL

Capitolul I

OBIECTUL ȘI METODA TEORIEI GENERALE A DREPTULUI

1.1. Teoria generală a dreptului – știință socială complexă

Primul pas în studierea **Teoriei generale a dreptului**, ca și a oricărei alte științe, constă în *stabilirea obiectului ei*.

Determinarea obiectului unei științe este o sarcină complexă. Ea presupune, în primul rând, fixarea sferei fenomenelor cercetate. În al doilea rând, este necesar să se precizeze din ce unghi și la ce nivel de generalitate sunt examinate aceste fenomene. Astfel, va fi circumscris obiectul unei științe, se va elucida locul pe care aceasta îl ocupă în sistemul științelor și diferențierea ei față de alte științe.

Sistemul științelor este format, după cea mai generală clasificare, din științele despre natură, științele despre societate și științele despre gândire.

Teoria generală a dreptului este o știință despre societate, o *știință socială*, deoarece în sfera ei de preocupare intră studiul statului și dreptului – fenomene ale vieții sociale.

Științele sociale, indiferent de compartimentul vieții sociale studiat de ele, urmăresc descoperirea și cercetarea legăturilor cauzale necesare între fenomenele sociale, a legilor care determină esența și desfășurarea proceselor sociale. Această sarcină fundamentală a științelor sociale, de altfel ca și a științelor naturii, poate fi împlinită numai prin studiul concret al faptelor în diversitatea și interacțiunea lor, prin generalizarea lor teoretică – cu ajutorul gândirii abstracte –, urmată de verificarea în practică a concluziilor teoretice.

Studiind diferite domenii ale vieții sociale, științele sociale se ramifică, în funcție de obiectul lor, în mai multe discipline științifice, cum sunt: *sociologia, științele politice, economice, juridice, istorice* etc., care, la rândul lor, se subdivid în alte ramuri sau discipline științifice. Delimitarea științelor nu poate fi absolută.

Lumea, natura și societatea se caracterizează prin unitate, prin interdependență și condiționarea reciprocă a fenomenelor, prin interacțiunea lor. Aceeași unitate și conexiune caracterizează și științele care studiază această lume, natura și societatea. Revoluția științifică din zilele noastre dovedește din plin că nu poate fi vorba de niște granițe rigide între științe, că evoluția continuă a cunoașterii științifice presupune, pe lângă apariția unor noi discipline științifice, și formarea unor discipline de graniță sau de intersecție, ca o reflectare a interferenței fenomenelor.

Teoria generală a dreptului este o știință care – cercetând în principal dreptul și statul, fenomene sociale corelate, dar făcând parte din sfere sociale diferite, juridice și politice – se încadrează, prin obiectul ei, în rândul disciplinelor complexe.

Fenomenul juridic, juridicul, format din elemente ideologice, relaționale și instituționale, constituie obiect al științei juridice. Știința juridică studiază juridicul în întreaga lui complexitate: ca fenomen social, geneza lui, evoluția istorică, structura și funcțiile sale, legile dezvoltării acestuia.

Latura ideologică a juridicului îmbrățișează ideile, reprezentările juridice, precum și sentimentele, năzuințele și voluțiunile cu privire la drept, anume conștiința juridică.

Instituțiile juridice – rezultat al materializării concepțiilor juridice – sunt un important compartiment al juridicului, studiat de știința juridică. Principala instituție juridică o constituie *normele juridice* exprimate în anumite forme (*izvoare*) care, în totalitatea lor, formează *dreptul*. În temeiul normelor juridice iau naștere *raporturile juridice*, se instituie *ordinea de drept* și *legalitatea*.

În acest fel, știința juridică studiază în ansamblul său toate domeniile sale, doctrina juridică, normele și actele normative, realizarea lor în relațiile sociale, modul de asigurare a respectării dreptului, a ordinii de drept.

În ceea ce privește cercetarea statului, știința juridică se preocupă de aspectele sale juridice.

Un prim aspect juridic al statului constă în aceea că el este organizat cu ajutorul normelor juridice. Structura aparatului de stat este precis determinată prin legi și alte acte normative, astfel încât cercetarea sistemului organelor, a instituțiilor de stat, a raporturilor lor ierarhice nu este posibilă fără un examen al reglementării juridice. Același lucru este pe deplin valabil și pentru activitatea organelor de stat, pentru funcționarea lor, care urmează anumite căi, presupune folosirea unor metode și procedee – toate fixate prin prevederi juridice. Desigur, aceste aspecte ale reglementării juridice, ale organizării și activității statului nu schimbă faptul că acesta este o instituție, o organizație politică.

Studiind compartimente diferite ale juridicului și politicului, examinând o mare varietate de norme juridice și de acte normative și individuale, cercetând raporturile juridice în multiplicitatea și diversitatea lor și din diferite unghiuri de vedere, știința juridică se divide în ramuri sau discipline științifice, ea constituind, de fapt, un *sistem de științe juridice*.

Dreptul și statul sunt analizate de știința juridică fie în întregul lor, în general, fie în evoluția lor istorică concretă, precum și pe ramuri de drept (cu raporturile juridice corespunzătoare).

Ca urmare, științele juridice se divid în trei grupe:

a) *studierea dreptului și statului*, în întregul lor și în general, care formează obiectul **Teoriei generale a dreptului**;

b) *studierea statului și dreptului și a concepțiilor juridice și politice în evoluția lor istorică concretă* – care formează obiectul *științelor juridice istorice*;

c) *studierea normelor juridice și a raporturilor juridice corespunzătoare pe ramuri și instituții de drept* – care formează obiectul *științelor juridice de ramură*.

Această diviziune a științelor juridice, corespunzând unor criterii reale, nu afectează cu nimic unitatea lor, corelația lor strânsă, întrepătrunderea lor. Ele formează un sistem, sistemul științelor juridice¹.

În sistemul științelor juridice, un loc aparte ocupă **Teoria generală a dreptului**, care, față de celelalte științe juridice, istorice și de ramură joacă rolul teoriei lor generale.

Numai o disciplină științifică care prin obiectul ei de studiu nu se limitează la examinarea unuia sau altuia dintre compartimentele juridicului și politicului, ci le cercetează în întregul lor, poate fixa obiectul de studiu al întregii științe juridice, metodologia ei generală, interferențele ei cu celelalte științe sociale înrudite, toate acestea constituind puncte de plecare pentru orice știință juridică specială (istorică sau de ramură).

De asemenea, **Teoria generală a dreptului**, prin obiectul ei de studiu, se ocupă de cercetarea legilor generale ale vieții juridice și a categoriilor și noțiunilor generale valabile pentru întreaga știință juridică, cum sunt categoriile de drept, normă juridică, izvor de drept, răspundere juridică, subiect de drept etc.

Științele juridice istorice studiază statul și dreptul, precum și concepțiile juridico-statale în evoluția lor istorică. Aceste științe au, în același timp, caracter politic, juridic și istoric.

Istoria statului și dreptului, precum și istoria gândirii (doctrinelor) politice și juridice studiază statul, dreptul și, respectiv, ideile politice și juridice ale tuturor popoarelor și țărilor (istoria generală a statului și dreptului, istoria gândirii politice și juridice) sau ale unui singur popor (istoria statului român, istoria dreptului românesc).

În cercetările și concluziile lor, științele istorice pornesc de la legile generale ale existenței, genezei și dezvoltării statului și dreptului, precum și de la categoriile și noțiunile formulate de **Teoria generală a dreptului**. La rândul lor, ele oferă **Teoriei generale a dreptului** materialul istoric faptic, în vederea întemeierii și valorificării concluziilor teoretice pe plan general².

Științele juridice de ramură cercetează, fiecare, anumite ramuri, grupe, categorii de norme. Ele mai poartă denumirea de *științe juridice speciale* (în comparație cu *Teoria dreptului*, ca *știință generală*) sau de *științe de drept pozitiv*, pentru că studiază *dreptul în vigoare*, spre deosebire de *științele istorice*, care studiază *dreptul în evoluția lui istorică* (generală sau națională).

¹ A se vedea și Gh. Boboș, *Teoria generală a dreptului*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 1999, p. 7-9.

² D. Mazilu, *Teoria generală a dreptului*, Editura All Beck, București, 1999, p. 11.

Principalul criteriu de clasificare a științelor de ramură îl constituie *ramura de drept* studiată de ele, care este formată din *norme* și din *instituții juridice* ce reglementează o anumită categorie de relații sociale (relații de proprietate, de muncă, de familie etc.).

Între științele juridice de ramură pot fi amintite: *știința dreptului constituțional, civil administrativ, penal, familiei, muncii, financiar, procesual civil, procesual penal* etc.

Pornind de la categoriile formulate de Teoria generală, științele de ramură cercetează legitățile, legăturile cauzale care acționează în sfera lor de studiu, formulează conceptele aplicabile în domeniul lor, fixează metodele specifice de interpretare a normelor juridice cuprinse în ramura de drept dată.

Concluziile științelor juridice de ramură sunt, la rândul lor, un material prețios pentru activitatea de generalizare teoretică care intră în obiectul **Teoriei generale a dreptului** și care nu-și poate îndeplini sarcinile decât formulând legi, principii și categorii aplicabile în toate științele de ramură.

Teoria generală a dreptului nu poate să omită studiul celor mai importante aspecte ale statului, dată fiind legătura indisolubilă dintre drept și stat, din acest motiv înscriindu-se – prin obiectul ei de cercetare – și în sfera științei politice.

Constituind nucleul obiectului științei politice, problemele legate de puterea de stat nu pot însă epuiza întreaga sferă de cercetare a acestei științe. *Știința politică cercetează fenomenul politic în ansamblu*, compus din elemente ideologice, psihologice, instituționale, din relații și acțiuni politice.

Astfel, elementul ideologic cuprinde ideile politice care exprimă, direct sau indirect, atitudinea grupelor sociale și a individului față de puterea de stat. *Conceptiile politice*, împreună cu psihologia politică formând conștiința politică, *se manifestă în opinia publică*.

Un alt aspect al vieții politice, studiat de știința politică, îl constituie *relațiile politice*. Aici se includ și relațiile dintre națiuni și naționalitățile conlocuitoare.

Conceptiile și relațiile politice se materializează în instituții politice: statul, partidele politice și organizațiile sociale cu funcțiuni politice.

Cercetând un domeniu deosebit de vast social, acela al politicului, știința politică nu se poate reduce la o singură disciplină atotcuprinzătoare, ci se subdivide în mai multe discipline științifice: *teoria politică, teoria generală a statului și dreptului, istoria doctrinelor politice, teoria partidelor politice, știința administrației, organizațiile și relațiile internaționale* etc.³

³ Este de menționat că în politologia occidentală, obiectul științei politice este viu disputat, desigur de pe poziții filosofice diferite. În varietatea lor, opiniile exprimate se înscriu într-un diapazon foarte larg, mergând de la restrângerea obiectului științelor politice la cercetarea numai a statului, identificându-se astfel știința politică cu teoria statului, de pildă, J. Dabin, *L'Etat ou la politique, Essai de definition (Statul sau politica. Încercare de definire)*, Paris, 1957, până la extrema cealaltă, care extinde în mod excesiv obiectul științei politice, prin includerea în el și a domeniilor altor științe

Teoria generală a politicii constituie o disciplină științifică, care cuprinde partea general-teoretică a științei politice. Obiectul și sarcina ei este de a defini esența și rolul politicii în general, de a studia metodele de cercetare ale științei politice, raportul ei cu alte științe sociale (filosofice, economice, juridice istorice, sociologice), precum și de a formula cele mai generale categorii și noțiuni ale științei juridice, politice, ca de pildă: politica, conștiința politică, relațiile politice, instituțiile politice, statul, partidul politic etc.

Istoria doctrinelor politice are ca obiect studierea apariției și evoluției istorice a diferitelor concepții politice, condiționarea și rolul lor.

Teoria partidelor politice se ocupă de studiul națiunii, necesității și funcției partidelor politice, de organizarea lor, de raportul lor față de societate etc.

Știința administrației de stat are drept scop studierea principiilor și metodelor înfăptuirii administrației de stat, realizării sarcinilor nemijlocite ale conducerii în organele administrative, instituții și întreprinderi de stat, problemele organizatorice ale administrației etc.

Disciplinele consacrate *cercetării relațiilor* și, respectiv, *organizațiilor internaționale* au drept obiect studierea relațiilor politice internaționale, a dinamicii și principiilor lor călăuzitoare, a luptei popoarelor pentru eliberare și independență națională, și, respectiv, a esenței diferitelor instituții internaționale, organisme, mișcări cu caracter guvernamental sau neguvernamental. Ele cercetează, de asemenea, sistemele mondiale existente și relațiile dintre ele, lupta pentru pace etc.

Studiul dreptului constituie o sarcină care, fără îndoială, se înscrie, în principal, în obiectul științei juridice. Dar nu poate contesta faptul că dreptul face parte și din sfera politicului.

Ca expresie a statului, a voinței de stat, ca formă de concretizare a principiilor și metodelor de organizare și guvernare statală, a liniilor principale ale politicii interne și externe, dreptul nu poate fi exclus din sfera de preocupări a științei politice. De aceea, **Teoria generală a dreptului** are menirea să cerceteze dreptul și, prin optica politicului, să creeze o teorie politică a dreptului.

1.2. Teoria generală a dreptului, disciplină științifică și didactică

În încercarea de a răspunde la întrebarea *de ce dreptul și statul sunt cercetate împreună, în cadrul aceleiași discipline complexe* – în mod unitar și nu se separat, ca obiecte de cercetare a unor discipline distincte – trebuie să distingem considerente

– mai ales ale dreptului constituțional și administrativ – sau afirmă că știința politică, neavând un obiect propriu de cercetare, afectează toate activitățile umane care pot fi abordate prin optică politică [de pildă, G. Burdeau, *Traite de sciences politiques (Tratat de științe politice)*, Paris, 1948].

atât de ordin științific, cât și de ordin didactic, **Teoria generală a statului și dreptului** fiind, în același timp, o disciplină științifică și una didactic-universitară.

Din punct de vedere științific, statul și dreptul, ca fenomene speciale, nu pot fi pe deplin studiate și înțelese unul fără celălalt. Experiența lor este strâns împletită și intercondiționată. Dreptul este o expresie a voinței sociale în formă statală, un instrument al statului. Menirea, funcțiile lui nu pot fi explicate decât ținându-se seama de corelația cu statul. Statul este, la rândul său, o organizație politică ale cărei principii structural-funcționale sunt date în norme juridice, un organism îmbrăcat în haină juridică. Organizarea și funcționarea aparatului de stat, actele sale de bază presupun dreptul, găsesc în drept modalitatea motivării și investirii lor cu autoritatea necesară. Tot astfel, dreptul își întemeiază întreaga sa eficacitate pe stat, pe aparatul său.

Legătura organică dintre stat și drept reflectă legitatea internă comună a funcționării și dezvoltării ambelor fenomene. Desigur că nu este vorba să transpunem mecanic toate caracteristicile unuia pe seama celuilalt, ci de interdependența lor organică și funcțională în cadrul aceiași forme statal-juridice, de organizare și conducere a societății. Sub acest aspect – al întrepătrunderii, coexistenței și acțiunii unitare – nicio altă disciplină nu studiază forma statal-juridică a suprastructurii societății mai bine și mai complet decât **Teoria generală a dreptului**.

Statul și dreptul sunt, în același timp, două fenomene relativ independente, de sine stătătoare. Cercetarea științifică, după ce a supus unei analize temeinice și multilaterale legătura indisolubilă a dreptului și statului, își îndreaptă atenția, în mod firesc, și spre examinarea trăsăturilor lor specifice.

Privită ca disciplină universitară, la considerentele de ordin științific – care prevalează și nu pot fi niciun moment pierdute din vedere – se adaugă și o serie de motive de ordin strict didactic, în funcție de profilul instituției universitare. Astfel, în cadrul învățământului juridic universitar, **Teoria generală a dreptului** se prezintă atât ca o disciplină introductivă, propedeutică, cât și ca o disciplină de sinteză.

Este adevărat că, uneori, aceste două momente pot fi disjunse pe plan didactic în două discipline de învățământ, predate la începerea studiilor juridice și, respectiv, la încheierea lor⁴.

De asemenea, este firesc ca în învățământul juridic să se acorde principala atenție aspectelor juridice ale statului și dreptului, după cum în învățământul universitar politologic sau filosofic accentul să fie pus pe studiul teoriei politice a

⁴ Pentru considerente de ordin științific și didactic privind studierea **Teoriei generale a dreptului**, în cadrul aceiași discipline sau, separat, în discipline diferite a se vedea: M. Luburici, *Câteva considerente metodologice privind studierea și predarea Teoriei generale a statului și dreptului*, în *Analele Universității București, Științe juridice* nr. 2/1971.

statului și dreptului, respectiv pe studiul aspectelor filosofice ale suprastructurii politico-juridice.

Ca disciplină științifică și didactică-universitară, **Teoria generală a dreptului** își îndeplinește sarcinile prin îmbinarea studiului logico-istoric cu cel structural și funcțional.

Aplicând procedeul cercetării structural-funcționale a statului și dreptului, **Teoria generală a dreptului** supune analizei sistemul organizării politice a societății: structura aparatului de stat, funcțiile de stat, formele statului, structura internă și externă a dreptului, izvoarele de drept în ierarhia lor, rolul normei de drept, funcțiile, elementele raportului juridic, rolul aplicării și interpretării dreptului etc.

Teoria generală a dreptului, științele juridice se interferează cu sociologia, mai ales cu științele sociologice particulare, sociologia politică și sociologia juridică⁵.

Ca știință generală a societății, sociologia cercetează societatea în ansamblu, fenomenele și comportările din toate domeniile vieții sociale (economic, politic, juridic etc.), sistemul social global. Studiind numai anumite laturi ale vieții sociale – fenomenul politico-juridic – științele juridice, **Teoria generală a dreptului**, sunt legate în studiile lor de rezultatele cercetării sociologice generale și, mai ales, de concluziile sociologice politice și juridice, verigi de legătură între sociologie și științele politologice și juridice.

Politicul și juridicul sunt studiate din puncte de vedere diferite, cu ajutorul unor procedee și tehnici deosebite. Sociologia politică și sociologia juridică cercetează statul și dreptul în special prin prisma legăturii cu celelalte fenomene sociale, condiționarea socială complexă a concepțiilor, relațiilor și instituțiilor politice și juridice, rezultatele, consecințele sociale ale acțiunii politice, ale realizării dreptului, promovării legalității sau nerespectării prevederilor juridice.

Sociologia politică și cea juridică, ocupându-se de locul statului și dreptului în cadrul funcției generale a societății, oferă științelor juridice – ca și celor politologice – date și teze generale, utilizând în schimb rezultatele cercetării concrete a statului și dreptului.

Metodele sociologice au pătruns în toate științele sociale, inclusiv în cele juridice – ca, de pildă, metoda cercetării sociologice concrete – fără însă a putea suplini metodele și procedeele specifice acestor științe.

Teoria generală a dreptului, științele juridice sunt strâns legate de științele istorice. Studiind istoria unui anumit popor sau a întregii omeniri, științele istorice oferă date și fapte concrete referitoare la stat și drept, care sunt utilizate, în generalizările lor, de științele juridice.

Materialul istoric concret (adunat, sistematizat și cercetat de științele istorice) face posibil ca **Teoria generală a dreptului**, științele juridice să privească dreptul și

⁵ A se vedea M. Luburici, *Știința juridică și sociologia dreptului*, în *Revista Română de Drept*, nr. 5/1972; M. Voinea, *Sociologia dreptului*, Editura Actami, București, 1994.